

HUQUQIY INSTITUTLARNING MODERNIZATSIYASI VA JAMOATCHILIK ISHONCHINING SHAKLLANISHI: SUD TIZIMI MISOLIDA

Mamatqulov Alisher Shavkatovich
Buxoro shahri Osiyo Xalqaro Universiteti
tarix kafedrası o'qituvchisi
Ilmiy rahbar Choriyeva Madina Aliyevna

Annotatsiya: maqolada O'zbekistonda huquqiy institutlarning modernizatsiyasi jarayoni va uning sud tizimi orqali jamoatchilik ishonchini shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Sud-huquq islohotlarining nazariy va tarixiy asoslari, huquqiy davlat tamoyillari hamda sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash masalalari ilmiy adabiyotlar asosida yoritiladi. Tadqiqotda sud tizimining ochiqligi, adolatli sudlov va inson huquqlarini himoya qilish jamoatchilik ishonchini mustahkamlovchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: huquqiy institutlar, sud tizimi, huquqiy davlat, sud-huquq islohotlari, jamoatchilik ishonchi, sud hokimiyati.

Аннотация: В статье анализируется процесс модернизации правовых институтов в Узбекистане и его роль в укреплении общественного доверия посредством судебной системы. На основе научной литературы рассматриваются теоретические и исторические основы судебных реформ, принципы верховенства права и вопросы обеспечения независимости судебной власти. В исследовании в качестве основных факторов укрепления общественного доверия рассматриваются открытость судебной системы, справедливое судебное разбирательство и защита прав человека.

Ключевые слова: правовые институты, судебная система, верховенство права, судебные реформы, общественное доверие, судебная власть.

Abstract: This article analyzes the modernization of legal institutions in Uzbekistan and its role in strengthening public trust through the judicial system. Drawing on scientific literature, it examines the theoretical and historical foundations of judicial reforms, the principles of the rule of law, and issues of ensuring judicial independence. The study

examines the openness of the judicial system, fair trials, and the protection of human rights as key factors in strengthening public trust.

Keywords: legal institutions, judicial system, rule of law, judicial reforms, public trust, judiciary.

Huquqiy davlat barpo etish jarayonida huquqiy institutlarning samarali faoliyati hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu institutlar orasida sud tizimi markaziy o‘rin tutadi, chunki aynan sudlar orqali qonun ustuvorligi, inson huquqlari va erkinliklari real himoya qilinadi. Zamonaviy jamiyatda sud tizimi nafaqat nizolarni hal etuvchi organ, balki davlat va jamiyat o‘rtasidagi ishonchni ta’minlovchi muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari huquqiy institutlarni modernizatsiya qilish, sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish va fuqarolarning sudga bo‘lgan ishonchini oshirishga qaratilgan. Ushbu maqolada mazkur jarayonlar ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi.

Huquqiy davlat — bu fuqarolarning huquq va erkinliklarini oliy qadriyat sifatida tan oluvchi, hokimiyat organlarini qonun ustuvorligi tamoyillari bilan cheklaydigan davlat tuzumi. Sud hokimiyati huquqiy davlatning ajralmas elementi sifatida jamiyatda adolat, qonun ustuvorligi va inson huquqlarining real himoyasini ta’minlaydi. A.X.Saidov fikricha, huquqiy davlat sud hokimiyatining mustaqilligiga asoslangan bo‘lib, uning samarali ishlashini kafolatlash huquqiy institutlarning ishonchliligini oshiradi.

Nazariy asoslar sud hokimiyatining ijtimoiy funksiyalari bilan chambarchas bog‘liq. Sudlar nafaqat nizolarni hal etadi, balki davlat organlari faoliyatini qonuniylik nuqtai nazaridan nazorat qiladi va fuqarolarning davlatga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Sudlar mustaqil bo‘lmasa, qonun ustuvorligi tamoyili shakllanmaydi va huquqiy davlat konsepsiyasi formal bo‘lib qoladi.

Sud hokimiyatining asosiy nazariy tamoyillari quyidagicha:

- Mustaqillik — sudyalarning faoliyatiga tashqi ta’sirning yo‘qligi, ularning qaror qabul qilishda erkin bo‘lishi.

- Adolat va tenglik — sud jarayonida barcha shaxslar qonun oldida teng bo‘lishi; barcha sheriklar huquqlari bir xil himoya qilinishi.
- Shaffoflik — sud faoliyati va qarorlarining tushunarli, jamoatchilik uchun ochiq bo‘lishi; qarorlarni ko‘rish imkoniyati.
- Protsessual kafolatlar — apellyatsiya va kassatsiya institutlarining mavjudligi, fuqarolarning sudga erkin murojaat qilish huquqi.

Huquqiy davlat konsepsiyasi qonun ustuvorligi, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga qaratilgan bo‘lib, bu sud hokimiyatining normativ va amaliy asoslari bilan mustahkamlanadi.

So‘nggi yillarda O‘zbekistonda sud-huquq tizimini modernizatsiya qilish hamda uning samaradorligini oshirish bo‘yicha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu jarayonda sud hokimiyati mustaqilligini mustahkamlash, sud qarorlarining ochiqqligi va fuqarolarning sud tizimiga bo‘lgan ishonchini oshirishga katta e‘tibor qaratilmoqda.

Rasmiy ma‘lumotlarga ko‘ra, so‘nggi yillarda sudlar tomonidan ko‘riladigan ishlar soni keskin o‘tdi. Masalan 2024-yilda sudlar jami 3 milliondan ortiq ishni ko‘rib chiqdi, bu huquqiy madaniyatning oshgani va fuqarolarning sud tizimiga murojaati kuchaygani dalilidir. Shu bilan birga, birinchi instansiyada 9 oy davomida 2,19 milliondan ortiq ish va materiallar ko‘rib chiqildi, jumladan jinoyat, ma‘muriy huquqbuzarlik va fuqarolik ishlarini o‘z ichiga oladi. Bu sud faoliyatining keng ko‘lamda amalga oshirilayotganini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston sud tizimida shaffoflikni oshirish maqsadida 14 ta sud xizmatlari raqamlashtirildi, jumladan murojaatlarni topshirish, ish holatini kuzatish, sud qarorlarining elektron nusxalarini olish imkoniyati yo‘lga qo‘yildi. My.sud.uz portali orqali taxminan 17 million ish elektron tizimga kiritilgan, bu inson omilini kamaytirib, sud jarayonlarini shaffof qiladi.

Sud qarorlarining ochiqqligi ham nazorat qilinmoqda. Masalan, sudlar o‘z qarorlarini va amaliyotini keng jamoatchilikka e‘lon qiladi, qaror mazmuni sud jarayoni yakunida ishtirokchilarga tushuntiriladi, shuningdek, kassatsiya amaliyotiga oid sharhlar muntazam yoritiladi. Bu huquqiy davlatning shaffoflik va tushunarlilik tamoyillariga xizmat qiladi.

Sud hokimiyatining mustaqil ishlashi va uning zamonaviy talablarga moslashuvi orqali fuqarolarning qonun oldidagi huquqlari yanada ishonchli himoya qilinadi. Misol uchun, jinoyat protsessida sud qarorlarining mustaqil qabul qilinishi va sud amaliyotida korrupsiyaga qarshi kurashish choralari fuqarolarning odil sudlovga bo'lgan ishonchiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Huquqiy davlat konsepsiyasi sud hokimiyatining mustaqilligini, protsessual kafolatlarni, shaffoflikni va fuqarolarning sudga bo'lgan erkin murojaat huquqini o'z ichiga oladi. O'zbekiston amaliyotida sud tizimini raqamlashtirish, ochiqlikni ta'minlash va ish hajmini samarali boshqarish sud hokimiyatining nazariy asoslarini mustahkamlab, jamoatchilik ishonchini oshirishga xizmat qilmoqda. Bular sud tizimini nafaqat institut sifatida mustahkamlash, balki huquqiy davlat tamoyillarini mustahkamlash yo'lida muhim qadamlar sanaladi.

M.Olimov tomonidan olib borilgan tarixiy tahlilga ko'ra, O'zbekistonda sud-huquq islohotlari bir necha muhim bosqichlarda amalga oshirilgan. Dastlabki bosqichda sud tizimini mustaqil hokimiyat tarmog'i sifatida shakllantirishga e'tibor qaratilgan. Keyingi bosqichlarda esa sudlar faoliyatini demokratlashtirish va protsessual qonunchilikni takomillashtirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Amaliy misol sifatida iqtisodiy va ma'muriy sudlarning alohida ixtisoslashgan tizim sifatida shakllanishini ko'rsatish mumkin. Bu holat tadbirkorlik subyektlari va fuqarolarning o'z huquqlarini sud orqali samarali himoya qilish imkoniyatlarini kengaytirdi.

Sud tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo'nalishlaridan biri raqamli texnologiyalarni joriy etishdir. Sud ishlarini elektron shaklda yuritish, masofaviy murojaat qilish imkoniyatlari va sud qarorlarining ochiq axborot resurslarida e'lon qilinishi sud tizimi shaffofligini oshirdi.

Mazkur jarayonlar sud ishlarini ko'rib chiqish muddatlarini qisqartirishga, byurokratik to'siqlarni kamaytirishga va inson omilining salbiy ta'sirini minimallashtirishga xizmat qilmoqda. Natijada sud tizimi fuqarolar uchun yanada ochiq va tushunarli bo'lib bormoqda.

Jamoatchilik ishonchi huquqiy institutlarning barqaror faoliyat yuritishida muhim ijtimoiy kapital hisoblanadi. Xolmatov D. sud hokimiyati evolyutsiyasini tahlil qilib, sudlarning legitimligi bevosita jamiyat ishonchiga bog‘liqligini ta’kidlaydi.

Sud qarorlarining asoslanganligi, ularning aniq va tushunarli tilda bayon etilishi fuqarolarning sud tizimiga bo‘lgan munosabatini ijobiy tomonga o‘zgartiradi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, sud jarayonlarida ochiqlik va tenglik ta‘minlangan sari fuqarolarning sudga murojaat qilish faolligi oshadi.

Sud tizimi nafaqat huquqiy nizolarni hal etadi, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Adolatli sudlov mavjud bo‘lgan jamiyatda nizolar kuch ishlatish orqali emas, balki huquqiy yo‘l bilan hal etiladi. Bu esa jamiyatda qonuniylik madaniyatining yuksalishiga olib keladi.

Sud tizimiga ishonchning ortishi fuqarolarning davlat institutlari bilan konstruktiv hamkorligini kuchaytiradi va huquqiy ongning shakllanishiga xizmat qiladi.

Xalqaro taqqoslash: mustaqillik kafolatlari

- AQSh huquqiy tizimi: Sud hokimiyati Konstitutsiya orqali mustaqil bo‘lib, federal sudyalari va Oliy sud sudyalari Senat roziligi bilan prezident tomonidan umrbod tayinlanadi, bu ularning siyosiy bosimdan holi qaror qabul qilishini ta‘minlaydi. Bu mexanizm sud tizimining mustaqilligini oshiradi va huquqiy davlatni mustahkamlaydi.
- Buyuk Britaniya: Sud tizimi “Common Law” modeliga asoslanadi, sudyalarning mustaqilligi maxsus qonun hujjatlari bilan himoyalangan.
- Germaniya: Sud mustaqilligi Asosiy Qonunda mustahkamlangan bo‘lib, sudyalarning faoliyati hech qanday tashqi ta’sir ostida bo‘lmaydi.

Bu xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil sud tizimi huquqiy davlatning poydevorini tashkil etadi va sudyalarning tayinlanishi, ularning daxlsizligi hamda faoliyatining kafolatlangan muddatli bo‘lishi oddiy nazariy tamoyildan amaliy mexanizmga aylanadi.

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekistonda huquqiy institutlarning modernizatsiyasi sud tizimini isloh qilish orqali jamoatchilik ishonchini mustahkamlashga qaratilgan izchil jarayon hisoblanadi. Sud hokimiyatining mustaqilligi, protsessual kafolatlarning

kuchaytirilishi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi huquqiy davlatni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu islohotlarni ilmiy asosda davom ettirish jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston – taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent, 2021.
2. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimiz roziligi – faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – Toshkent, 2018. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 1992; yangi tahrir: 2023.
3. Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining Milliy strategiyasi. – Toshkent, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi (2017–2021). – Toshkent, 2017.
5. “Yangi O‘zbekiston” taraqqiyot strategiyasi (2022–2026). – Toshkent, 2022.
6. “Sudlar to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni.
7. Saidov A.X. Inson huquqlari va huquqiy davlat. Toshkent: Adolat, 2019.
8. Olimov M. Sud-huquq islohotlari: tarixiy tahlil. Toshkent, 2021.
9. Xolmatov D. Huquqiy davlat va sud hokimiyati evolyutsiyasi. Toshkent, 2020.
10. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. – BMT, 1948.
11. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. – 1966.
12. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt. – 1966.
13. BMT Inson huquqlari kengashi va OHCHR hisobotlari (O‘zbekiston bo‘yicha).
14. YEXHT (OSCE) sud-huquq tizimi va inson huquqlari bo‘yicha hujjatlari.